

(II/4)

VESZÉLYBEN A ROMÁNIAI MAGYAR ÉRTELMISÉG

Egy kisebbségi népcsoport jelenbeli társadalmi helyzete és jövőbeli sorsa nagymértékben attól függ, hogy mennyire széles értelmiségi réteggel rendelkezik, illetve attól, hogy a többségi nép szolgálatában álló hatalmi intézmények hozzáférhetővé teszik-e számára vagy sem a szellemi tevékenységi területeket. Megfelelő értelmiségi réteg nélkül egyetlen kisebbségi népcsoport sem tudja a maga önálló kulturális értékrendszerét fenntartani és fejleszteni, önálló kultúra nélkül pedig nem tud a ránehezülő elnemzetietlenítő törekvéseknek hosszabb ideig ellenállni.

A kultúrának, mint egy kisebbségi népcsoport legfőbb közösségi életmegnyilvánulásának különösen ott nagy a szerepe, ahol a gazdasági életben állammonopolista elvek uralkodnak, a politikai viszonyokat pedig antidemokratizmus hatja át. Ilyen körülmények között a kisebbség egyedül csak a szellemi teljesítményeivel tudja — ha egyáltalán

tudja – bizonyítani a világnak a létét, s ő maga is csak a művelődéstől, a mostoha körülmények közt is állandóan továbbgyarapított kulturális javaitól kaphatja meg azt a kollektív öntudatot, amelyre elengedhetetlenül szüksége van ahhoz, hogy egyáltalán fennmaradjon. A szellemi helyzet, a mások figyelmét is felkeltő, s magának a kisebbségi kollektívumnak is méltóságot és magabiztosságot adó kulturális értékteremtés a modern munkamegosztás társadalmában kellő számú és folyamatosan újratermelő értelmiség nélkül nem lehetséges. De az értelmiségnek más szempontokból is elsőrendű szerepe van egy kisebbségi népcsoport életében. Nagyobb távon meghatározza annak általános műveltségi színvonalát, ha ténylegesen nem is, de virtuálisan megszabja a társadalom szervezeti rendjében és pozíciórendszerében elfoglalt helyzetét, s közvetve az anyagi javak elosztásában való részvételét, illetve a társadalmi javakból való tényleges részesedést is befolyásolja.

Ez utóbbi vonatkozásnak az ún. szocialista országok esetében, mint amilyen Románia is, kiváltképpen nagy a jelentősége. A politikai totalitarizmus és az etatista gazdasági berendezkedés feltételei közepette ugyanis a termelt javakból való részesedés, vagyis a jövedelmek nagysága egyénenként is és csoportonként is szinte kizárólag attól függ, hogy ki hol helyezkedik el a központilag is hierarchizált társadalmi munkamegosztásban.

Nincs mód itt arra, hogy magasabb társadalmi vagy jövedelmi rétegből való esetleges alásüllyedésért – ami egy kisebbségi népcsoport esetében majdnem mindig alászorítást, azaz elnyomást jelent – gazdasági vagy közéleti téren kompenzálni lehessen. Így aztán az értelmiségiek és a fizikai dolgozók, a különböző foglalkozású társadalmi rétegek egymáshoz viszonyított társadalmi súlyának itt közvetlenül egzisztenciális kihatása van, s a társadalmi munkamegosztáson belül végbemenő minden nemzetiségi arányeltolódás közvetlenül anyagi egyenlőtlenséget von maga után. Ha egy etatisztikus-autokratikus gazdasági-politikai rendszerben élő kisebbség akár csak részben is megfosztatik értelmiségétől, ezzel nem csupán a kultúrateremtő réteget számolják fel, s nemcsak a társadalom irányító szervezeteiből resztki, hanem mindennapi létfeltételeit tekintve is hátrányos helyzetbe taszítják. Ha egy szocialista országban a többségi nemzet a politikai hatalom segítségével kisajátítja a maga számára az értelmiségi pályákat, ezzel a kisebbséget nemcsak kulturálisan, de gazdaságilag is diszkriminálja.

Mindezeket szem előtt tartva könnyű lesz megértenünk, hogy a Ceaușescu-féle politikai vezetés, amely köztudomásúlag Európa legsovénabb hatalmi képződményét testesíti meg, miért indított támadást a kisebbségek értelmisége ellen, és azt is könnyű lesz kiszámítanunk, milyen végzetes következményekkel jár majd az erdélyi magyarságra nézve, ha elveszíti a szellemi rétegeit.

A 70-es évek végétől és a 80-as évek elejétől kezdve a bukaresti kormányzat a leplezetlen nacionalizmus útjára lépett, s az államelnök és pártfőtitkár személyes rányításával egyre-másra hozza a kisebbségek elleni elnemetlenítő intézkedéseket. Amit eladdig jórészt palástolni igyekezett, azt most agresszív nyíltsággal csinálja. Egyebek mellett azzal próbálja letörni az erdélyi magyarságot, hogy az intelligenciáját részint társadalmilag eljelentékteleníti és a művelődési élet perifériájára szorítja, részint pedig megfosztja az utánpótlástól. A nemzeti homogenizmus abszurd ábrándjából fogant román kisebbségi politika eredményeként az erdélyi magyarság értelmiségi rétege számbelileg relatíve állandóan csökken, százalékaránya egyre kevésbé felel meg a lakosság nemzetiségi összetételének. Kulturális-közügyi téren mindinkább háttérbe szorul, lehetőségei az alkotó munkára mindinkább leszűkülnek, s évről évre mind nagyobb tömegei szóródnak szét az ország távoli, nemzetiségi vidékektől messze eső megyéiben. Erdély magyar értelmisége, különösen annak közösségileg is legfontosabb része, az alkotó értelmiség, amely a nyolcvanas évek elejétől magára hagyottan, intézmények nélkül is annyi kiváló értékkel gazdagította a romániai és egyetemes magyar kultúrát, végveszélybe került.

Jelen cikksorozatunkban ennek a veszélynek a fenyegető voltára kívánjuk felhívni a figyelmet, a romániai kisebbségeket, közelebbről az erdélyi magyarságot sújtó oktatásügyi diszkrimináció méreteire kívánunk figyelmeztetni. Ország-világ elé akarjuk tárni egyre fokozódó szellemi megnyomorítatásunkat. Ismervén a román hivatalos propaganda demagóg szövegeit, melyekkel a kisebbségi problematikát tárgyalja, s tudván, hogy a román kormányzati szervek mennyire durván, ugyanakkor milyen képmutató módon reagáltak a kisebbségek minden eddigi nyilvános panaszára, most matematikai tényeket szögezzünk velük szembe. Adatokat fogunk felsorakoztatni, statisztikai táblázatok segítségével fogjuk bizonyítani, hogy a bukaresti politikai vezetés a kisebbségi népcsoportok teljes felszámolására törekedvén nem

riad vissza a legkegyetlenebb, legantikulturálisabb módszer alkalmazásától sem, az értelmiségi pályák nacionalista hatalmi kisajátításától.

A romániai magyarság mindig azt szerette volna és ma is azt szeretné, ha a problémát csöndben, a román kormányzati szervekkel és társadalmi tényezőkkel egyetértésben ő maga oldhatná meg. Mindig tudta és ma is tudja, hogy Erdélyben mind a románok, mind a magyarok számára az egymás kölcsönös megbecsülésén alapuló békés együttélés jelentheti az egyetlen ésszerű történelmi alternatívát. A mai román párt- és államvezetés egyre durvább nacionalizmusa azonban mindinkább belekényszeríti az erdélyi magyarságot egy áldatlan politikai küzdelembe. Védekezni kénytelen a magyarság, harcolni lelegelemből jogaiért, mert nincs más választása.

De a tiszta eszközökről és a becsületes módszerekről e küzdelemben sem mondhat le. A becsületességet a magunk részéről egyebek közt azzal is demonstrálni kívánjuk, hogy az elemzésünk valamennyi adatát romániai kiadványokból vesszük. Idézhetnénk adatokat más forrásokból is, de nem tesszük. Még olyan kulcsfontosságú dokumentumok felhasználásától is eltekintünk, mint amilyen Takács Lajos 1977-ben előterjesztett nevezetes memoranduma, pedig az általunk vizsgált kérdéseket illetően ez igen lényeges adatokat tartalmaz.

Saját legönösebb érdekeink is arra készítetnek, hogy csak Romániában nyilvánosságra hozott adatokkal dolgozzunk. Csak így kerülhetjük el azt, hogy a román kormányzati és propagandaszervek álnokul a valóság meghamisításával vádoljanak. Csak így vehetjük elejét annak, hogy Bukarest nacionalistái megállapításainkat megalapozatlannak nyilváníthassák.

Azzal persze, hogy Romániában közzétett adatokat használunk, jelentősen korlátozzuk és egyben erősen meg is nehezítjük munkánkat. Ami ugyanis általában jellemző minden kelet-európai országra, hogy tudniillik az egész társadalmi életet, a gazdasági-politikai tevékenység minden területét a titkolózás légköre veszi körül, az különösen jellemző Romániára. A nemzeti kisebbségekkel és a nemzetiségi viszonyokkal kapcsolatos statisztikai adatok itt kiváltképpen hétpécsetes titoknak számítanak. A román STATISZTIKAI ÉVKÖNYV (ANUARUL STATISTIC), amely egyébként is inkább a valóság leplezését, mint a hiteles tájékoztatást hivatott szolgálni, sem a foglalkozási kategóriákra, sem az iskolai végzettségre, sem a lakosság más jellegű rétegződésére nézve nem közöl nemzetiségek szerint lebontott adatokat. Az

1957-es újraindítása után a STATISZTIKAI ÉVKÖNYV három esztendeig, vagyis 1959-ig legalább a nemzetiségi iskolahálózatról tájékoztatást adott, azóta viszont – s ez nem véletlen – még erről sem közölt adatokat. Az 1987-es kiadástól a legújabb alakjában az egész évkönyv megcsúfolását jelenti mindannak, amit egyáltalán statisztikai tájékoztatásnak hívnak. A népszámlálásoknak a nemzetiségek számbeli viszonyaira vonatkozó eredményeit ugyancsak nem hozták nyilvánosságra, vagy csak egészen töredékesen publikálták. Így aztán az, aki a romániai nemzetiségi állapotokról akar pontos statisztikai tényeken alapuló képet formálni, szinte a lehetetlenre vállalkozik. Újságok és folyóiratok tömegét, alkalmi kiadványok halmazát kell éveken keresztül figyelemmel követnie, véletlenül elejtett, vagy propagandisztikus céllal közzétett adatok sokaságát kell innen-onnan hosszadalmas munkával összegyűjtenie, hogy aztán statisztikai sorokba rendezve és szembesítve egymással őket, kiszűrhesse belőlük az igazságot és levonhassa a kínálkozó következtetéseket.

Rátérve írásunk tulajdonképpeni tárgyára kiindulásképpen azt tekintjük át, hogy a 60-as évek közepén, tehát az ún. Ceaușescu-korszak kezdetén a romániai kisebbségeknek és ezen belül az erdélyi magyarságnak milyen értelmiségi erői voltak. Rendelkezésünkre állnak az 1966-os népszámlálásnak a lakosság iskolai végzettségére és társadalmi tagolódására vonatkozó adatai, nemzetiségek szerint lebontva. Érdeemes lesz alaposan tanulmányozni őket, mert a romániai kisebbségeket sújtó mai diszkrimináció előzményeivel, a jelenlegi román elnyomó politika előtörténetével kapcsolatban sok mindenről tájékoztatnak. Egyértelműen kiviláglik belőlük, hogy a román oktatásügyi intézményrendszer, bár távolról sem olyan nagy mértékben, mint napjainkban, de már '66 előtt is komolyan korlátozta a kisebbségek egyetemi és főiskolai továbbtanulását, s mind a magyarokat, mind a németeket megakadályozta abban, hogy az országos arányszámuknak megfelelő diplomás rétegük alakulhasson ki. Mint látni fogjuk, különösen magyarok előtt zárultak le már akkor az értelmiségi pályák.

1966-ban Románia 12. életévét betöltött lakossága iskolai végzettség tekintetében nemzetiségek szerint így oszlott meg (az egyszerűség kedvéért a százalékarányokat csak egy tizedesnyi pontossággal számoltuk, s ahol a statisztikai konkordanciák megkívánták, fel vagy le kerekítettük őket):

1. az összlakosság száma és aránya:

		százalékban:
összesen:	19 103 163	100%
románok:	16 746 510	87,7%
magyarok:	1 619 592	8,5%
németek:	362 595	2%
más nemz.:	354 466	1,8%

a 12 éven felüli lakosság száma és aránya:

összesen:	15 191 248	100%
románok:	13 253 588	87,2%
magyarok:	1 339 716	8,5%
németek:	315 345	2,1%
más nemz.:	284 599	1,9%

iskolai végzettség abszolút számokban és arányokban, a sorrend ugyanaz, mint előbb:

egyetem és főiskola:

összesen:	328 241	100%
románok:	291 106	88,7%
magyarok:	20 189	6,2%
németek:	5 693	1,7%
más nemz.:	11 253	3,4%

elméleti középiskola:

összesen:	559 380	100%
románok:	484 251	86,6%
magyarok:	49 806	8,9%
németek:	12 044	2,1%
más nemz.:	13 279	2,4%

műszaki (szakmai) középiskola:

összesen:	452 645	100%
románok:	393 090	86,8%

magyarok:	40 985	9,1%
németek:	11 399	2,5%
más nemz.:	7 171	1,6%

szakiskola (inasiskola):

összesen:	729 477	100%
románok:	624 074	85,6%
magyarok:	72 467	9,9%
németek:	23 997	3,3%
más nemz.:	8 939	1,2%

7/8 osztályos általános iskola:

összesen:	1 680 443	100%
románok:	1 413 357	84,1%
magyarok:	195 067	11,6%
németek:	46 531	2,8%
más nemz.:	25 488	1,5%

elemi iskola és egyéb:

összesen:	11 441 062	100%
románok:	10 047 710	87,8%
magyarok:	961 202	8,4%
németek:	215 681	1,9%
más nemz.:	216 469	1,9%

Első pillantásra ez a statisztikai táblázat nem sokat árul el a romániai kisebbségek, közelebbről pedig az erdélyi magyarság 1966-os iskoláztatási helyzetéről és értelmiségi erőiről, de ha az adatait alaposan elemezzük, s ott, ahol szükséges, új kalkulációs összefüggésekbe állítjuk őket, nagyon gazdag információs anyaghoz jutunk. Mindenekelőtt arra kell fölfigyelnünk táblázatunkban, hogy az iskolai végzettség százalékos arányszámai – az utolsó, egészében irreleváns számoszloptól eltekintve – a románok esetében balról jobbra haladva csökkenő, a magyarok és a németek esetében növekvő tendenciát mutatnak. A százalékarányoknak ez az ellentétes irányú „lejtése” azt fejezi ki, hogy már 1966 előtt is több magyar és német fiatalnak kellett beérnie a középiskolával vagy a szakiskolával, mint amennyi a magyarok, illetve a

németek országos arányszáma alapján természetes lett volna. Az egyetemek és főiskolák kapui a kisebbségek előtt bizonyos fokig már ekkor zárva voltak. Hogy mennyire így volt, arról még inkább meggyőződhetünk, ha a statisztikai táblázatunk adataival tovább számolunk, és a nemzetiségi kategóriákra lebontva megnézzük, hogy akik elvégezték a hét illetve a nyolc osztályt, azoknak hány százaléka jutott egyetemre vagy főiskolára és szerzett felsőfokú diplomát.

Legalább 7/8 osztályt végzettek

	Összesen	aránya
összesen:	3 751 850	24,7%
románok:	3 205 878	24,1%
magyarok:	378 514	28,2%
németek:	99 664	31,6%

ezek közül egyetemet végzettek

összesen:	328 241	8,7%
románok:	291 106	9,1%
magyarok:	20 189	5,3%
németek:	5 693	5,7%

Úgy hisszük, a számok világában és a statisztika területén járatlan olvasó számára is meggyőző ez a táblázat. Egyértelműen kiviláglik belőle, hogy bár a magyarok és németek országosan nagyobb arányban végezték el a 7/8 osztályt, mint a románok, egyetemre és főiskolára zömmel mégis a románok kerültek. A románoknak – számításainkban, mint jeleztük, mindenütt az 1966-os helyzetet és a 12 éven felüli lakosságot vesszük figyelembe – országosan csak 24,1%-a végezte el legalább a 7/8 osztályt, ám akik elvégezték, azoknak 9,1%-a egyetemre jutott és felsőfokú diplomát szerzett. A magyaroknak 28,2%-a, a németeknek pedig 31,6%-a végzett legalább 7/8 osztályt, de a végzettek közül a magyarok esetében csak 5,3%, a németek esetében csak 5,7% jutott el az egyetemre vagy főiskolák padjaira.

Az 1966-os népszámlálás közzétett eredményei lehetőséget adnak arra, hogy az iménti adatainkat a lakosság településformák szerinti megoszlása alapján differenciáltabban is elemezzük. Nem akarván megterhelni az olvasó figyelmét egy újabb statisztikai táblázattal érve nézve, itt csak a legbeszédesebb arányszámokat soroljuk fel. A városi

lakosság esetében a románok és a kisebbségek hozzávetőlegesen azonos arányban végezték el a 7/8 osztályt (románok 42,3%, magyarok 41,1%, németek 43%), viszont a románok esetében a 7/8 osztályt végzettek 11,7%-a egyetemre vagy főiskolára jutott, míg a magyarok esetében csak 6,2%, a németek esetében csak 6,8% volt az arányszám. Kemény és komor matematikai faktumok ezek. És sok mindent érthetővé tesznek. Egyebek mellett még azt is megvilágítják, mennyire álnok volt Nicolae Ceaușescunak, a román pártfőtitkárnak az az érvelése, amellyel a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos Tanácsának 1971 márciusában tartott ülésén elutasította az anyanyelvű iskolahálózattal kapcsolatos kisebbségi kéréseket, mondván, hogy míg országosan a tanulók 32%-a tanul tovább szakmai iskolákban, addig a magyar tanulóknak 33%-a.

A románság és a kisebbség felsőfokú diplomaszerezési esélyeinek egyenlőtlensége, illetve az egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkező románoknak a városokban kiváltképpen nagy túlsúlya a nemzeti-ségi diszkriminációnak egy olyan vonatkozására is fényt vet, amely a pusztán oktatásügyi kérdéseken messze túlmutat. 1966-ban az ország 12 éven felüli román lakosságának 60,3%-a, az egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkező románoknak 10,7%-a lakott falun. A magyarok és németek esetében a falusi lakosság arányszáma jóval kisebb, a falun élő és felsőfokú végzettséggel rendelkezőké viszont jóval nagyobb volt. A 12 éven felüli magyar lakoságnak 51,8%-a, a hasonló korú német lakoságnak pedig 48,6%-a lakott falun, ugyanakkor a felsőfokú diplomások közül a magyarok esetében 18,2%, a németek esetében 11,6 % volt falusi lakos. Minden adatunk egyértelműen azt jelzi, hogy a román nacionalizmus – bár korántsem tevékenykedett olyan nyíltan és olyan agresszíven, mint manapság – már 1966 előtt kiszorította a kisebbségeket a társadalmi élet perifériájára, a gazdasági és művelődési élet irányítását jórészt lefoglalta a maga számára, s ami kevés értelmiséggel a magyarok meg a németek rendelkeztek, azt amennyire csak tudta, már ekkor igyekezett távol tartani a kulturális és közigazgatási központoktól.

Hogy adataink ez irányú tanúságát az eddigieknél is egyértelműbbé tegyük, egy újabb, de most már egészen egyszerű és könnyen áttekinthető statisztikai összeállításhoz folyamodunk. A legtisztességesebb, mert a dolgok állásáról a legmegbízhatóbb képet adó statisztikai eljárást használjuk. Azt nézzük meg, hogy egyrészt országosan, másrészt

falvak, illetve városok viszonylatában 10 000 tizenkét éven felüli lakosra hány felsőfokú diplomás jutott a románok, illetve a két nagy nemzeti kisebbség, a magyarok és a németek esetében. Ezt a statisztikai táblázatunkat eddigi elemzésünk amolyan végkövetkeztetéseként is fel lehet fogni.

10 000 lakosra hány felsőfokú diplomás jutott

	Románok	magyarok	németek
1. országos átlag	219,6	150,7	180,5
2. falusi lakosság	39,0	52,9	62,2
3. városi lakosság	494,3	255,9	293,5

10 000 lakosra hány felsőfokú diplomás jutott összesen:

1. országos átlag:	216
2. falusi lakosság:	40,5
3. városi lakosság:	471,1

Emeljük ki a táblázatunkból a legmegdöbbentőbb, s az egész elemzés szempontjából a legveszedelmesebb adatokat és ismételjük el magunk számára fennhangon is őket: 1966-ban minden tízezer városban lakó 12 éven felüli román közül 494,3-nak azaz csaknem 500-nak felsőfokú diplomája volt, ugyanakkor minden tízezer 12 éven felüli, városban lakó magyarra csak 255,9, németre pedig csak 293,5 felsőfokú diplomás jutott.

Roppant nagyok voltak az eltérések az egyetemet vagy főiskolát végzettek között országos megközelítésben is. Külön alá kell húznunk, hogy akár az országos átlagokat, akár a városi lakosság adatait vesszük figyelembe, az derül ki belőlük, hogy a legrosszabb helyzetben a magyar kisebbség volt.

A magyar kisebbség relatíve a német kisebbségnél is jóval vékonyabb egyetemet, ill. főiskolát végzett réteggel rendelkezett. Ez nyilván nem véletlen. A diszkrimináció mindig és mindenütt a számbeli legjelentősebb kisebbséget sújtja a legerősebben.

Az 1966-os helyzet elemzését itt lezárjuk. Még csak annyit tartunk fontosnak megjegyezni, hogy a kisebbségi értelmiség 1966-os részaránya, s egészében az a nemzetiségi alávétettségről tanúskodó statisztika-

kai kép, amit itt bemutattunk, döntően az 1944 utáni fejlődésnek volt az eredménye. Így volt ez még akkor is, ha azok a kisebbségi értelmiségiek, akik a 60-as években a kultúrában és a tudományban, a művészetben és az irodalomban kimagasló szerepet játszottak, jórészt a két világháború közt indultak. Mert figyelembe kell vennünk, hogy 1968-ban – erre az évre vonatkozóan van adatunk – a felsőfokú diplomával dolgozó összes alkalmazottnak 82,4 %-át már azok tették ki, akik 1948 után szerezték diplomájukat. A számok itt is világosan beszélnek. Minden kétséget kizáróan bizonyítják, hogy az 1966-os helyzet – bár magában hordoz valamit az 1944 előtti történelmi cikkcakkokból is – lényegében a háborút követő évtizedekben alakult ki. Tehát akkor, amikor Ion Lăncrănjan, a fasizmus szellemét ébresztgető mai román nacionalizmus tipikus képviselője szerint a kisebbségeket túlságosan dédelgették, túl sokat adtak nekik, többet, mint kellett volna.

Tegzes András